

SÖYLEŞİ-Görsel İdrake Karşı Hayâ ile Hayat Bulmalıyız

Prof. Dr. Mehmet Görmez: İrşad, davet ve tebliğ dili imaj, reklam ve propaganda dili ile nasıl ifade edilecekti? Oyun, eğlence ve alay üzerine kurulan sosyal medya ortamlarında dinin hakikatleri nasıl anlatılacaktı? Bütün bunlarla ilgili hiçbir hazırlığımız yoktu. Hâlâ bu konuyu derinden ele alan araştırmalarımız ve çalışmalarımız yeterli seviyede değil. Bugün dünya bilgi varlığı içinde İslam bilgi varlığı, sıhhat ve doğruluk açısından ciddi sorunlar taşımaya devam etmekte.

Kasım 2019 tarihli söyleşi:

<https://www.altinoluk.com.tr/blog/gorsel-idrake-karsi-haya-ile-hayat-bulmaliyiz-25163>

Kasım 2019

ALTINOLUK: Bilişim teknolojileri vasıtası ile gerçekleşen değişim ve dönüşüm İslam ümmetini hangi bağlamda tehdit ediyor?

PROF. DR. MEHMET GÖRMEZ: Teknolojik imkânlardaki hızlı gelişme ve bu gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan dönüşüm sadece bireyi, toplumu, kültürü, alışkanlıkları değil dini, dinî hayatı, din anlatımlarını da büyük oranda etkiledi. Bilhassa bu değişim internetin bulunması ve yüzyılın son çeyreğinde toplumun tüm katmanlarında kullanılmaya başlamasıyla daha başka bir boyuta ulaştı. Günümüzde ise bireysel ve toplumsal hayatımızı tümüyle içine alan, alışkanlıklarımızı değiştiren, dünyanın işleyişini bile farklı bir çizgiye getiren bir hâl aldı. Artık herkesin söz söylediği bir alan oldu internet. Yüzlerce yanlış bilgi ve o bilgiler ışığında inşa edilen algılar, hiçbir şeyin kendisi olmadığı, her şeyin abartıldığı bir dünya, hakikat değil sanal bir dünya, imaj, reklam ve propaganda dilinin hâkim olduğu bir dünya. Biz Müslümanlar son iki asrın bütün değişimlerine hazırlıksız yakalandığımız gibi buna da hazırlıksız yakalandık. Dinin internet ortamına taşınması süreci nasıl olacaktı? Dinin hakikatleri, sanal bir âlemde nasıl ifade edilecekti? Her an internet ortamına aktarılan dinî bilgi nasıl denetlenecekti? İrşad, davet ve tebliğ dili imaj, reklam ve propaganda dili ile nasıl ifade edilecekti? Oyun, eğlence ve alay üzerine kurulan sosyal medya ortamlarında dinin hakikatleri nasıl anlatılacaktı? Bütün bunlarla ilgili hiçbir hazırlığımız yoktu. Hâlâ bu konuyu derinden ele alan araştırmalarımız ve çalışmalarımız yeterli seviyede değil. Bugün dünya bilgi varlığı içinde İslam bilgi varlığı, sıhhat ve doğruluk açısından ciddi sorunlar taşımaya devam etmekte.

Bilişim teknolojileri vasıtasıyla genelleşen bu değişim ve dönüşüm, biz Müslümanları ve dinî hayatımızı iki yönden olumsuz etkiledi. İlk olarak; bilgi kaosu, yorum anarşisi ve fetva karmaşasına yol açtı. Bilgiye erişimi kolaylaştırdığı hâlde her türlü usûl ve metodolojiden yoksun olduğu için pek çok açıdan zararı faydasından çok oldu. İhtilaf ahlakından yoksun din tartışmalarının bu mecralarda boy göstermesi, bilhassa gençlikte ciddi kopuşlara sebebiyet verdi. İkinci olarak ise bu durum sadece Müslümanları değil, bütün insanların hayatında görsel idrakin egemenliğine yol açtı.

ALTINOLUK: Görsel idrak ve görsel idrakin egemenliğinden kastınız nedir? Biraz açar mısınız?

M. GÖRMEZ: Çağımızın can yakan hastalığı görsel idrak, daha çok insanoğlunun sadece gördüğüne sadece görüntüye sadece surete sadece şekle ve sadece imaja takılıp kalmasıdır. Bu anlamda görsel idrak eksik bir idraktır.

Dijital devrimin bütün dünyayı bir ekran medeniyetine dönüştürmesi, yediden yetmişe herkesi küçük veya büyük bir ekranla muhatap kılması ve bilgiyi yönetilebilir olmaktan çıkarmasıyla görsel idrakin egemenliği, aklın idrakini zayıflatmaya, kalbin idrakini öldürmeye başladı. Görsel idrak aklın idrakine tabi olması gerekirken aklın idraki görsel idrake tabi oldu. Böylece her şeyi âdetâta fotoğraftan ibaret görmeye başlayan insan kendisiyle, ötekisiyle, varlıkla ilişkisini bir suret üzerinden kurmaya başladı. Dünya, sireti olmayan bir surete dönüştü, hakikati olmayan bir imaja evrildi, neticede sanal bir dünya kuruldu.

İnsanoğlu idrak sahibi bir varlıktır. İdrak kavramı Türkçede sadece ‘aklın kavrayışı’ olarak ele alınsa da Arapçada ‘bir şeye vasıl olmak ulaşmak’ demektir. Âlimlerimiz idraki hissî idrak ve akli idrak olmak üzere ikiye ayırmışlar. Hissî idrak, bir şeyin göstergeler marifetiyle yani beş duyu vasıtasıyla (medârik-i hamse) kavranmasıdır. Akli idrak ise tefekkürle tezekkürle tedebbürle bir düşünceye ulaşmaktır, bir neticeye vasıl olmaktır. İdraki maddi idrak ve manevi idrak olarak anlamak da mümkündür. Maddi idrak daha çok nazari bilgilerle bir şeyi kavramaktır. Manevi idrak ise diri olan kalbin amelidir. Biz bu manevi idrak ile Allah’a, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman ediyoruz. Allah’ın ayetlerini, hikmetlerini ve yaratışını öğreniyoruz.

ALTINOLUK: Görsel idrak ile kalbin idraki arasında nasıl bir irtibat olmalıdır?

M. GÖRMEZ: Kur’an, müminleri, sadece gözle görmeye değil imanla görmeye de davet etmekte, aklın ve kalbin birlikte hareket ettiği külli nazar ile meselelere yaklaşılmaya çağırmakta, hatta külli nazar ile sorumlu tutmakta. Başka bir ifadeyle Kur’an, müminlerden hem hissî hem akli idrakin hem de maddi ve manevi idrakin külli idrak ile birlikte hareket etmesini istemekte. Bu nedenle Kur’an, kalple görmeyi basar, gözle görmeyi ru’yet, her ikisiyle birlikte külli bir şekilde görmeyi ise nazar ile ifade etmekte.

Kur’an-ı Kerim, nazar kavramıyla görsel idraki aklın ve kalbin idraki ile birleştirmekte. Kur’an, Allah’ın rahmetinin eserlerine nazar edin.” (Rum 50) ayetiyle görsel idrak ile aklın idraki arasındaki ilişkiye işaret ederken “ Yeryüzünü dolaşmazlar mı ki akleden kalpleri olsun.” (Hac 46) ayetiyle de görsel idrak ile kalbin idraki arasındaki ilişkiyi ifade etmekte.

İşte insan bu külli nazarı, külli idraki bıraktığı zaman hakikatin şahidi olmaktan uzaklaşır; sadece ekran medeniyetinin seyircisi olur, sadece suretin bakıcısı olur.

Ne yazık ki insanın idrakini diri tutmanın oldukça zor olduğu bu tür zamanlarda insanın karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike bedeninin ölümü değil idrakin ölümüdür. İdrak ölünce insan konuşur, düşünür, işitir ancak konuşması hikmet, bakışı ibret, düşüncesi hakikat olmaz. Eşyayı görür, ancak eşyanın arkasındaki hakikati anlamaz. Konuşur ama dilsizdir, işitir ama sağırdır, görür ama kördür. Nitekim Kur’an’da bu husus “Onların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler.” (A’râf 179) ayetiyle ifade edilmiştir. Burada mühim olan şeklin, suretin, imajın bakıcılığından kurtulmak; varlığın, kâinatın ve hakikatin şahitliğine terfi etmektir.

ALTINOLUK: Suretin bakıcılığından hakikatin şahitliğine nasıl terfi edeceğiz?

M. GÖRMEZ: Öncelikle insan-Allah ilişkisini yeniden gözden geçirmeliyiz. Ve bu ilişkiyi bir misak üzerine bina etmeliyiz. Allah ile kul arasındaki ilişki, kuru bir iman ilişkisinden ibaret değildir. Aynı zamanda bir şehadet ilişkisidir. Şehadet misakı karşılıklı şahid olma misakıdır. Bu misak, rab-mümin, halık-mahluk ilişkisinin ötesinde şahid-meşhud ilişkisidir. Bu şehadet

bir beyan şehadetı değil bir ayan şehadetidir. Bir beyan ikrarı değil bir ayan ikrarıdır. Kur'an bize Rabbin âdemoğullarından -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki řu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? 'Elbette öyle! Tanıklık ederiz' dediler." (A'râf 172) ayetiyle çocukluktan beri hocaların bize sorduğu 'ne zamandan beri Müslüman'sın' sorusuna verdiğimiz 'kalu beladan beri' cevabının tam manasının şehadet misakı olduğunu bildiriyor.

Allah ile şehadet ilişkisi içinde olmak 'her an o bana şahid ben de onun ayetlerine şahidim' demektir. Onun esmasına, onun nimetlerine, onun rahmetine şahidim demektir. Ve bunu daima birlikte müşahede etmektir.

O yüzden kelime-i tevhidin bir diğer adı da kelime-i şehadettir. Amentü demek ayrı bir şeydir Eşhedü demek başka bir şeydir. İşte bu şehadet misakı insanın dört duvar arasında kendisiyle baş başa kaldığında dahi hayâ etmeyi zorunlu kılar. Hayâ ise insanı hem idrak ölümünden hem de görsel idrakin egemenliğinden kurtarır. İnsanı insanlığından alıkoyan görsel idrakin egemenliğine esir olmamak, görsel idrakin öldürdüğü insanı diriltmek ve yeniden ihya etmek için insanı insan kılan, insana hayat veren bir ahlak olan hayâ ile yeniden ihyaya ihtiyaç vardır.

ALTINOLUK: 'Görsel idrakin öldürdüğü insanı ihya için hayâ gerekiyor' diyor ve hayâ direnişi öneriyorsunuz. Niçin hayâ? Hayâyı hayata nasıl hâkim kılacağız?

M. GÖRMEZ: Resul-i Ekrem'in (sas.) hayâyâ dair hadisleri, ekranların hüküm sürdüğü günümüz dünyasında daha büyük manalar ifade ediyor. Hayâ pek çoğumuzun bildiği manada basit utanma duygusundan ibaret değildir. Sadece kadın erkek arasındaki ilişkiyi düzenleyen duygusal bir şey de değildir. Bizi kötülüğe götürecektir her türlü şeyden uzaklaştıran ve Rabbimizin daima bizimle beraber hazır ve nazır olduğu şuurunu veren şeydir. Hayâ hayattır. Hayâ ile hayat aynı kökten gelir.

Hayâ'nın İslam'ın temel ahlakı olduğunu "Her dinin temel bir ahlakı vardır. İslam'ın temel ahlakı hayâdır." buyuran Allah Resulü'nden (sas.) öğreniyoruz. Hayâyı külli bir ahlak, bir hayat tarzı olarak telakki eden ve iman ile hayâyı birleştiren Allah Resulü (sas.), "Hayâ imandan bir şubedir." buyuruyor. Başka bir hadisinde "İman ve hayâ kardeştir. Biri kalktığı zaman diğeri kalkar." buyuran Allah Resulü (sas.), bize İslam'ın bu büyük ahlakını yanımızdan hiçbir zaman ayırmamız gerektiğini öğretiyor.

İslam âlimleri hayâyı dörde ayırmışlardır. Allah'tan hayâ (el-hayâu minellah), meleklerden hayâ (el-hayâu mine'l-melâik), insanlardan hayâ (el-hayâu mine'n-nâs), insanın kendisinden hayâsı (el-hayâu mine'n-nefs). Sonuncu sırada bahsetmemize rağmen aslında insanın kendisinden hayâ etmeye başlaması aynı zamanda Allah'tan, melekelerden ve insanlardan da hayâ etmeye başlaması, insan olmanın izzet ve onuruna sahip olması demektir.

Hayâyı elde edebilmek, daha doğrusu hayâyı hayata indirebilmek, hayâ ile hayat bulabilmek Allah ile olan misakımızı yeniden gözden geçirmemize bağlı. Her insanın yaratılışi itibarıyla 'kalu belada' Allah ile yaptığı şehadet misakına bağlı kalmasıyla mümkün. Hayâyı hayata dönüştüren bu şahid-meşhud ilişkisi nedeniyledir ki "Allah her şeye şahittir." (Mücâdele 6, Burûc 9) buyuran Allah bize aynı zamanda şöyle dua etmeyi öğretiyor: "Rabbim gönderdiğine iman ettik, peygambere de tabi olduk, bizi şahitlerle beraber yaz." (Âl-i İmrân 53) Allah şahiddir, şehiddir; biz de diyoruz ki Allah'ım beni şahitlerden yaz. Şahitlerden yazılan insan hayâlıdır. Şahitlerden yazılan insan görsel idrakin egemenliğine mahkûm

olmamıştır. Her daim hayâ eder; telefonu eline aldığında hayâ eder, internete girdiğinde hayâ eder, bir mesaj atacağı zaman hayâ eder, bir şey paylaşacağı zaman hayâ eder. Hayâ ile hayat bulan insan için hayâsızlık bir ölüm hâlidir.

ALTINOLUK: Bütün bu gelişmeler din dilini, dinî söylemlerimizi ve davet dilini, üslubunu ve usûlünü ne derece etkiledi?

M. GÖRMEZ: İslam davet tarihinde son on yıllarda ümmet olarak yeni bir evreye girmiş bulunuyoruz. Bu evre davetin vasıtaları azaldığı için değil, davetin namütenahi vesileleri ortaya çıktığı içindir. Özellikle görsel idraki egemen kılan dijital dünya, davetin kendisini mümin için büyük bir imtihana dönüştürdü. Zira bu vasıtalar basiret ve hikmeti güncellemeyi, yeni bir ilim ve usûl geliştirmeyi gerektiriyordu. Dijital dünya, imaj, reklam ve propagandaya dayanıyor. Davet ise ilim, hikmet, basiret gerektiriyor. Davetin ilim, hikmet ve basiretini tam da bunlara zıt olan imaj, reklam ve propaganda ile nasıl telif edecektik? Gayesi ihlas ve samimiyet olan bir davet, varlığını riya ve gösterişe borçlu olan bir vasıta ve vesileyle nasıl anlatılacaktı?

Ümmet olarak biz bu konuda dersimize çalışmadan, bir usûl, yöntem ve metodoloji belirlemeden büyük bir hevesle televizyon, internet ve sosyal medya gibi yeni iletişim vasıtalarını davetin araçları hâline getirdik.

Ancak davetçiler, bu araçlar için uygun bir dil, üslup ve usûl bulamayınca araçlar kendi davetçilerini üretti. Artık dijital dünyanın kendine özgü vaaz kürsüleri, dili, üslubu ve davetçileri oluştu. Ortaçağ'daki kussaslar gibi modern dönemlerin tiyatral vaizleri de gerçek anlamda ilme ve hayatını ilme adayan âlimlere olan ihtiyacı büyük oranda ortadan kaldırdı.

Hâlbuki Kur'an, davet, irşad ve tebliğ görevini önemli bazı ilkelere bağlamıştır. Kur'an davetin ilkelerini, sünnet ise davetin usûlünü ortaya koymuştur. Bu davet ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür: Her şeyden önce ilk ilke davetin basiretle, hikmetle yapılmasıdır. Nitekim "De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar (bunu yapıyoruz)." (Yûsuf 108) ayeti davetin basiretle yapılması gerektiğini gösterirken "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et." (Nahl 125) ayeti de davetin hikmetle yapılmasını istemektedir. İkinci büyük ilke davetçinin hâl ve tavır olarak zarafet, nezaket, şefkat ve merhamet sahibi olmasıdır. "Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi." (Âl-i İmrân 159) ayeti bu ilkeyi ifade etmektedir. Üçüncü büyük ilke ise yaşamaktır. Bu ilkeye ise "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?" (Saf 2) ayeti vücut vermiştir.

Hâsılı, ekranların hükümran olduğu bu dünyada görsel idrakin egemenliğine maruz kalmamak için hayâ ile hayat bulmalıyız. Allah ile olan ilişkimizi yeniden gözden geçirerek bu ilişkiyi bir şehadet ilişkisine dönüştürmeliyiz. Ekran medeniyetinin davet dilimizi, usûlümüzü, üslubumuzu esir almaktan kurtarmak için bir an evvel ilim, hikmet ve basirete dayalı bir davet usûlü geliştirmeliyiz.

<https://www.altinoluk.com.tr/blog/gorsel-idrake-karsi-haya-ile-hayat-bulmalimiz-25163>